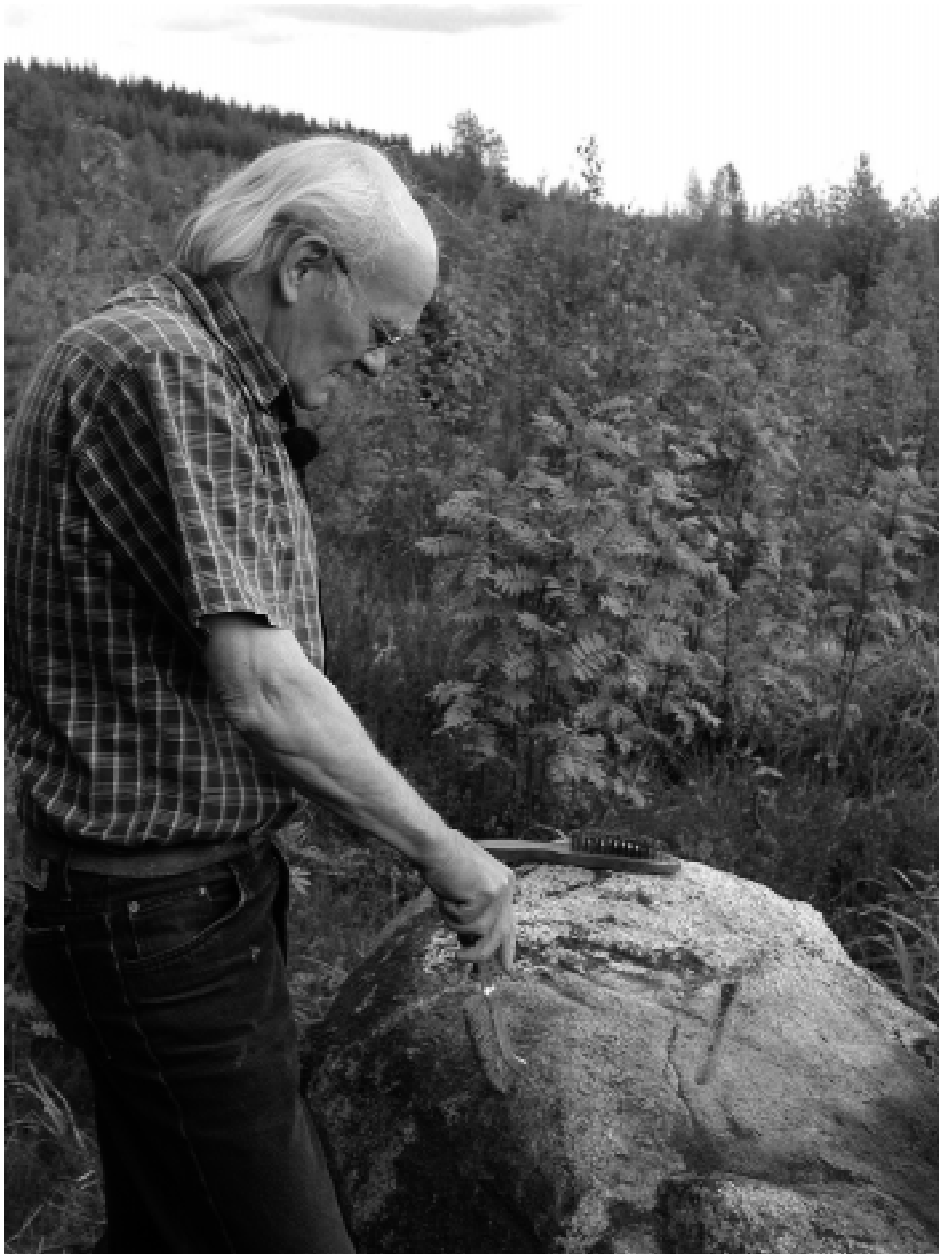

Teksti ja valokuvat:
Tuula Manninen

Toukokuussa Savonlinna ja Olavinlinnan seutu elää hiljaiseloa. Kesikikesän vilinä ja oopperajuh-

Sulo Strömberg

– itseoppinut historian tutkija

lien kansainvälinen ilmapiiri tuntuvat vielä kaukaisilta. Itse asiassa lumet ovat vasta sulaneet ja jäiden lähtöönkin järvenselältä on vielä kotvasen aikaa. Tällaisena toukokuusena perjantaina on Olavinlinnan tornihuoneessa valokuvanäyttelyn avajaiset. Näyttelyn nimi on Hakattu historia ja se koostuu kerimäkeläisen Sulo Strömbergin ottamista valokuvista, joiden aiheena on kallioihin ja kiviin hakatut rajamerkit, kuppikivet ja muistohakkaukset.

Itseoppinut rajankävijä Sulo Strömberg ja työkalut, joilla kiveä tai kalliota puhdistetaan.

Kaikki kiviin ja kallioihin taltioitu ja niiden sanoma on kiinnostanut **Sulo Strömbergiä**. Kuppikivet ovat pakanalliselta aikakaudelta. Esivanhempamme säilöivät hakattuihin koloihin, kuppikiviin, erilaisia lahjoja haltijoille.

Vainajien muistohakkauskivet sijaitsevat usein vanhojen hevoscärryten varsilla. Hakkaukset on tehty, kun vainajaa on viety hautausmaalle. Tiehistoriaa kuvastavat näyttelyssä myös mant-

taalipyvyt, joihin on hakattu tilojen tienpitovelvollisuuden rajat.

Vanhojen ja vähän nykyistenkin rajamerkkien kautta valokuvanäyttely kertoo Savo-Karjalan rajaseudun värikkästä rajahistoriasta Savonlinnan ja Joensuun välillä.

Emeritusprofessori Kirkinen esitelmöi

Avajaisten juhlapuhuja on professori **Heikki Kirkinen** Joensuun yliopistosta.

Hän esittelee ja tulkitsee vanhaa rajakarttaa, joka perustuu Pähkinäsaaren rauhahan karttaan. Tunnelmaan sopii, että tornihuoneen piirtoheitin ei ole moderneinta mallia ja sen toimintakin takkuilee välillä. Hämyisän tornihuoneen tunnelma ei siitä häiriinny, täällä on aika hetkeksi pysähtynyt. Muutama kymmenen kutsuvierasta malttavat hyvin odottaa ja kuunnella tarinaa rajahistoriasta.

Pähkinäsaaren rauhahan solmittiin vuonna 1323 ja siinä Ruotsin kuningas

Maunu ja Novgorodin ruhtinas Juri sopivat Muinais-Karjalan jakamisesta. Raja kulki nykyisen eteläisen Suomen poikki nykyiseltä Karjalan kannakselta Savonlinnan ja Varkauden vieritse Pohjanlahteen Pattijoen tai Pyhäjoen kohdalle. Rajan eteläpuolelle jäivät savolaiset ja pohjoispuolelle karjalaiset.

Vaikka rauha oli solmittu ”ikuiseksi”, rajan historia on varsin sotainen. Rauhaa seurasivat ainaiset rajariidat, jatkuva kahakointi ja tuhoisat ryöstö- ja kosterket. Savolaiset olivat aggressiivisia ja työnsivät asutustaan yli sovitun rajan koilliseen Novgorodin Karjalan alueelle. Raja edusti paitsi heimojen ja valtioiden rajaa, myös uskonnon vaikutusaluetta. Savolaiset edustivat luterilaisuutta, karjalaiset olivat ortodokseja.

Pähkinäsaaren rajaa soviteltiin myöhemmin Novgorodin (1557) ja Täyssinän (1595) rauhoissa. Stolbovan rauhassa 1617 Ruotsin alue laajeni, kun taas Uudenkaupungin (1721), Turun (1743) ja Värälän (1790) rauhat vahvistivat Venäjän asemaa. Haminan rauhassa 1809 koko Suomi joutui Venäjän vallan alle ja Suomesta perustettiin Suuriruhtinaskunta, johon Karjala sisältyi.

Kirkisen esittelemä kartta sisältää hauskoja yhtymäkohtia nykyisiin rajakarttoihin: kartalla on esitetty useita rajoja, toiset savolaisten mielenmukaisia, toiset karjalaisten. Kartan avulla on siis samalla käyty rajaneuvotteluja! Näissä neuvotteluissa karjalaiset vaativat mm. Olavinlinnaa itselleen. Kartta lieneekin vanhin Olavinlinnasta tehty kartta, linnoitus on piirretty vaihtoehtoisten rajasuuntien keskelle. Kartalla on esitetty ilmansuunnat sekä paikannimistöä, osa samoja kuin isojakokartoilla ja jopa nykyisillä maastokartoilla. Kartta sisältää myös kommentteja: ”Tämän kohdan rysät haluavat.”

Sulon kanssa metsässä

Kesä on edennyt koleaan kesäkuuhun, kun joukko vanhoista rajamerkeistä kiinnostuneita kokoontuu Punkaharjun kansallismaiseman äärellä, proosallisesti huoltoaseman pihalla.

Sulon historianharrastus on herättänyt tiedotusvälineiden kiinnostuksen ja saanut huomiota yleensäkin, sekä ammattipiireissä että maallikoiden keskuudessa. Sekä paikallisesta *Puruvesi*-lehdessä että pohjoiskarjalaisesta *Karjalaisesta* on toimittaja mukana. Tunnettu luontokuvaaja **Juha Taskinen** kuvaa aineistoa televisioon TV2:n Kotimaa-Nyt-ohjelmaan. **Kreetta Lesell** on Museovi-

Punkaharjun Hirvivaara sijaitsee maastokartan lehdellä 4124 05 lähellä kolmen kunnan, Kesälahden, Punkaharjun ja Saaren yhteistä rajapyykkiä. Tässä on siis nykyisin Itä-Suomen ja Etelä-Suomen läänien välinen lääninraja. Ennen paikka edusti toisaalta savolaisten ja karjalaisten välistä heimorajaa, toisaalta Ruotsin ja Venäjän välistä valtionrajaa. Kuva: Maanmittauslaitos.

raston arkeologi, joka työskentelee kesän Punkaharjun Salkoniemessä kaivauksilla. Ja sitten on muutama utelias paikallisesta maanmittaustoimistosta.

Ajamme pois Punkaharjun taajamasta Hirvivaaraan, lähelle Punkaharjun, Kesälahden ja Saaren kuntien välistä kolmen kunnan rajaa. Sulo johdattelee meidät moottorikelkkauraa pitkin kivelle, joka kellottaa hakkuuaukolla, vain harppauksen päässä kelkkaurasta. Hakkaus kivessä näkyy melko selvästi: 1791. Se viittaa Värälän rauhaan, jossa kuitenkin sovittiin noudatettavaksi aikaisempia Uudenkaupungin tai Turun rauhien rajoja.

Sulosta löytö kertoo, että Värälän rauhassa onkin poikettu kirjoitetusta ja tähän asti oletetusta, että rauhassa ei olisi rakennettu uusia rajamerkkejä.

Sulo rupattelee kiven ympärillä hääriessään ja jutut ja toimet tallentuvat fil-

mille. Sulolla on Museoviraston lupa käyttää liituja hakkausten korostamiseen ennen valokuvaamista. Kuvaamisen jälkeen liitu pestään pois ja kivi jää entiselleen. Coca-cola on kuulemma taika-aine: Sillä kun kastelee kiven, hakkaus oikein hyppää silmille. Kossupullolla (tai sen sisällöllä) voi olla samantapainen vaikutus, mutta silloin hakkauksia voi vilkkua jo liikaakin...

Meitä kiinnostaa hakkuuaukko ja kelkkareitti aivan kiven läheisyydessä. Kivi on irrallaan eikä varmaankaan alkuperäisellä paikallaan. Sulo epäilee kiven siirtyneen metsänhakkuun yhteydessä tai kun kelkkauraa on raivattu. Onneksi arvokkaat hakkaukset ovat silloin jääneet näkyviin eikä kivi ole kierähtänyt sellaiseen asentoon, että ne olisivat jääneet ikuisiksi ajoiksi piiloon.

Tutkimme vuosilukuhakkausta: 1791. Voisiko luvun tulkita toisin; 1721, joka

olisi Uudenkaupungin rajan solmimisvuosi? Mutta Sulo pudistaa päätään. Ei, täkäläiset Uudenkaupungin rajahakkaukset on tehty vasta vuoden 1722 puolella. Vaikka numeron 9 voisikin tulkita kakokoseksi, sen jälkeinen ykkönen on selvä. Uudenkaupungin rajamerkeissä on usein joko kruunukuvioita tai sotapäälliköiden nimikirjaimia tai sekä että. Tässä kivessä sellaisia ei näy.

Sulo on löytänyt syksyllä 2002 saman vuosilukuhakkauksen Kolmikananmäeltä, Parikkalan ja Punkaharjun rajalta, täältä noin 10 km etelään. Voi olla, että Uudenkaupungin rajaa ei ole joka paikkaan merkittykään maastoon. Ehkä maastoonmerkintää täydennettiin vasta myöhemmin Värälän rauhan yhteydessä?

Sulon etsintä jatkuu. Seuraava suunnitelma on ottaa vanhan rajakartan perusteella kompassisuunta länteen, suunnata kohti kartalla esitettyä seuraavaa rajakulmaa, kohti Juurikkasuota, ehkä sieltä löytyy uusi ennen huomaamaton rajahakkaus...

Historian kirjoitus uusiksi

Kuinka tämä Hirvivaaran kivi ja sen hakkaukset vaikuttavat meidän elämäämme? Museoviraston arkeologi kertoo, miten historian tutkimus perustuu väittämiin, toisaalta vastaväitteisiin ja sitten näiden molempien todisteisiin. Tutkijat muodostavat näiden perusteella vallitsevan käsityksen ja sen perusteella kirjoitetaan historian oppikirjat. Kunnes esitetään uusi väittäjä ja sille todisteet, jotka ken-

ties muuttavat vallitsevaa käsitystä ja historian kirjoitusta muutetaan. Ehkä tämä kivi on yksi todiste vastaväittämälle, että historiallinen raja onkin kulkenut toisin kuin tähänastinen käsitys on ollut.

Sulon mielestä on mukavaa, jos hänen löydöistään on hyötyä historiantutkimukselle, mutta se yksin ei pidä Suloa liikkeellä.

Suloa kiehtoo löytämisen hurmio, onnistumisen ilo ja kaikki historiaan liittyvä kiinnostaa. Kivikausi innostaa, Sulo on löytänyt vanhan raudansulatuspaikan Kerimäeltä. Muinainen käräjäpaikka, Puruvedellä sijaitseva Käräjäkallio, on paikka lähellä Sulon sydäntä.

Julkisuus on lisännyt vihjeiden määrää ja pitää Sulon liikekannalla. Kun maastosta löytyy jotain epätavallista, kutsutaan Sulo paikalle. Viimeisimmäksi Sulo on käynyt tutkimassa mahdollisia kivikautisia hankaumia Pohjois-Karjalassa Rääkkylässä.

Kylähulluusko kaiken perustana

Minkälaisia ominaisuuksia historian tutkijalta tarvitaan? Sulo pitää välttämättömänä sopivaa annosta kylähulluutta. Mutta kyllä siihen varmaan tarvitaan iso annos kärsivällisyyttä, mielikuvitusta ja aitoa innostusta.

Kuten yhdessä totesimme: jos tälle aukolle tuodaan 50 ihmistä etsimään hakkausjälkiä kivistä, 10 minuutin kuluttua puolet ehdottaa, että lähdetään pois, ei täältä mitään löydy...

Kiinnostus historiaan lienee myös tarttuva tauti. Niin tytär kuin poikakin on ollut isänsä apuna eivätkä harrastuksen ulkopuolelle ole jääneet lasten puolisot eivätkä lapsenlapset. Sulo on siirtänyt perimätietoutta seuraaville polville eikä ole siinä kaihtanut nykyaikaisia menetelmiä. Jospa historiallisten rajamerkkien sijainti tallennettaisiin GPS-mittauksella maastotietokantaan?

Varsinaisen päivätyönsä Sulo on tehnyt tielaitoksen palveluksessa, joten maastossa samoilu on tullut jo työelämässä tutuksi. Sydän vain teki tepposet reilut kymmenen vuotta sitten, mutta paikoilleen ei mies jäänyt vaan harrastuksen avulla on hoitunut myös kuntoutus!

Sulo Strömbergillä on Museoviraston lupa käyttää liituja hakkauksen korostamiseen ennen kohteen valokuvausta. Vuosiluku erottuu jo selvästi, rajasuunta ilman liitukorostustakin. Kuvaamisen jälkeen liitujälki pestään pois.